

FUTBOLDA DARVOZABONLARNING O'RNI VA FUNKSIONAL VAZaIFALARI

Agzamov Baxtiyor Narimon O'g'li

Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruvi va
texnologiyalar universiteti 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada futbol o'yinida darvozabonlik pozitsiyasining zamonaviy futboldagi strategik ahamiyati, uning texnik, taktik va psixologik jihatlari keng yoritilgan. Darvozabonning klassik himoya vazifalaridan tortib, "libero-darvozabon" konsepsiyasigacha bo'lgan faoliyat qirralari izchil tahlil qilinadi. Xususan, 11–12 yoshli futbolchilarda darvozabonlik ko'nikmalarini shakllantirish jarayoni yosh davrining fiziologik va psixologik xususiyatlari bilan uyg'unlashtirilgan holda yoritiladi. Tadqiqotda darvozabonning asosiy funksional vazifalari (himoya, taktik, psixologik va qo'shimcha zamonaviy talablarga mos rollar) o'quv mashg'ulotlari misolida amaliy tavsiyalar asosida tahlil qilingan. Ushbu ish yosh futbolchilarni samarali tayyorlashda texnik ko'nikmalarni mukammallashtirish, taktik tafakkurni rivojlantirish va psixologik barqarorlikni mustahkamlashning ahamiyatini ko'rsatib beradi.

Kalit so'zlar: Darvozabon, futbol, texnik tayyorgarlik, taktik tafakkur, psixologik barqarorlik, libero-darvozabon, 11–12 yoshli futbolchilar, sport pedagogikasi.

Abstract: This article extensively discusses the strategic importance of the goalkeeper position in modern football, its technical, tactical and psychological aspects. The goalkeeper's activities, from the classic defensive tasks to the concept of "libero-goalskeeper", are consistently analyzed. In particular, the process of forming goalkeeper skills in 11-12-year-old football players is highlighted in combination with the physiological and psychological characteristics of the youth period. The study analyzes the main functional tasks of the goalkeeper (protective, tactical, psychological and additional roles that meet modern requirements) on the basis of practical

recommendations using the example of training sessions. This work demonstrates the importance of improving technical skills, developing tactical thinking and strengthening psychological stability in the effective training of young football players.

Keywords: Goalkeeper, football, technical training, tactical thinking, psychological stability, libero-goalkeeper, 11–12-year-old football players, sports pedagogy.

Futbol o'yini murakkab, dinamik va yuqori intensivlikka ega sport turi bo'lib, unda har bir pozitsiya o'ziga xos texnik, taktik va psixologik talablarni qo'yadi. Ushbu pozitsiyalar ichida darvozabonlik alohida strategik ahamiyatga ega bo'lib, jamoaning himoya chizig'idagi oxirgi to'siq vazifasini bajaradi. Darvozabon — bu nafaqat gol o'tkazmaslik uchun mas'ul o'yinchi, balki himoyani boshqaruvchi, hujumni boshlovchi va o'yinning ritmini belgilovchi futbolchidir. Zamonaviy futbolda darvozabonlarning o'rnini o'tgan asr futboli bilan solishtirganda keskin o'zgargan. Avvallari posbonlarning asosiy vazifasi to'pni qaytarish bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda ulardan oyoq bilan o'ynash, tezkor qaror qabul qilish, hujumni boshlash va raqib pressingini yengib o'tish talab qilinadi. Bu holat “libero-darvozabon” konsepsiyasining keng tarqalishiga olib keldi, bunda posbon himoyachi sifatida ham faol ishtirok etadi.

1-jadval

Darvozabonning asosiy funksional vazifalarini quyidagicha guruhlash mumkin:
1. Himoya vazifalari ○ Raqibning zarbalarini qaytarish (qo'l va oyoq yordamida).

- Havodagi to'plarni egallash (burchak zarbalari, yuqoridan kelgan paslar).
- Bir qarama-qarshi hujumda darvozani yopish va zarba yo'lini to'sish.
- Darvozani to'g'ri pozitsiyada himoya qilish, zarba burchagini qisqartirish.

2. Taktik vazifalar

- Himoyachilar bilan o'zaro hamkorlik qilish va ularning joylashuvini boshqarish.
- O'yin davomida himoya chizig'ini oldinga yoki orqaga siljitish bo'yicha ko'rsatmalar berish.
- To'pni qaytarishdan so'ng hujumni tez boshlash (qo'l bilan aniq uzatma, oyoq bilan uzoq pas).
- Raqib pressingini yorib o'tishda faol ishtirok etish.

3. Psixologik vazifalar

- Butun o'yin davomida konsentratsiyani yuqori darajada ushlab turish.
- Stressli vaziyatlarda xotirjamlikni saqlash va tezkor qaror qabul qilish.
- Jamoaga ruhiy dalda berish va himoya chizig'iga ishonch ulashish.

4. Zamonaviy talablarga mos qo'shimcha vazifalar

- “Supuruvchi” darvozabon sifatida o'yinda faol qatnashish (himoya ortiga tushgan to'plarni tozalash).
- To'p bilan o'ynash madaniyatini rivojlantirish (aniq qisqa paslar, pozitsion o'yinda ishtirok).
- Qarshi hujumlarni tezkor boshlash orqali jamoaning taktik ustunligini oshirish.

Darvozabonning asosiy vazifalari va ularning keng talqini: Darvozabon — jamoa tarkibida eng mas'uliyatli va murakkab pozitsiyani egallovchi futbolchi. Uning o'yindagi vazifalari faqatgina darvozani himoya qilish bilan cheklanmaydi, balki butun jamoaning taktik modeli va o'yinda ustunlikni ta'minlash jarayonida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi. Zamonaviy futbol talablari darvozabonlik faoliyatini himoya, taktik boshqaruv, psixologik ta'sir va zamonaviy qo'shimcha rollar kabi asosiy yo'nalishlarga bo'lish imkonini beradi.

1. Himoya vazifalari — **darvozabonning klassik va eng muhim roli**

Darvozabonning birlamchi vazifasi — darvozani himoya qilish. Bu jarayon murakkab motorik va kognitiv reaksiyalarni talab qiladi. Himoya vazifalari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

—**Raqibning zarbalarini qaytarish.** Darvozabonning reaksiya tezligi, pozitsion joylashuvi va texnik mahorati zarbani muvaffaqiyatli qaytarish imkonini beradi. Zarba burchagini qisqartirish, to'pning uchish trayektoriyasini aniqlash va tananing mos

qismi bilan (qo'l, oyoq, tana) to'pga to'siq qo'yish — bu eng ko'p mashq qilinadigan elementlardan biridir.

—**Havodagi to'plarni egallash.** Burchak zarbalari, kross paslar yoki yuqoridan kelgan uzatmalarda raqib hujumchilari bilan havo kurashida ustunlikka erishish darvozabonning jismoniy kuchi, sakrash balandligi va to'pni xavfsiz ushlash texnikasiga bog'liq. 11–12 yoshda bu elementni o'rgatishda koordinatsiya va tana muvozanatini saqlashga alohida e'tibor qaratish lozim.

—**Bir qarama-qarshi hujumda darvozani yopish.** “1x1” vaziyatlarda darvozabon raqib hujumchini chalg'itish, zarba vaqtini kechiktirish yoki burchakni toraytirish orqali ustunlikka erishadi. Bu jarayon jasorat, tezkor qaror qabul qilish va vaqtni aniq hisoblash qobiliyatini talab qiladi.

—**Zarba burchagini qisqartirish.** Darvozabon zarba berilayotgan paytda to'g'ri pozitsiyada bo'lish orqali zarba yo'lini maksimal darajada toraytiradi. Bunda raqibning tana harakati va oyoq zarba yo'nalishini oldindan sezish muhim ahamiyat kasb etadi.

2. Taktik vazifalar — jamoaning himoya va hujum tizimidagi boshqaruvchi rol. Darvozabon zamonaviy futbolning strategik markazlaridan biridir. Uning taktik vazifalari quyidagilar:

—**Himoyachilar bilan uzluksiz hamkorlik.** Darvozabon o'yinda himoya chizig'ining joylashuvi va harakatini boshqaradi, xavfli zonalarni himoyalash bo'yicha doimiy ko'rsatmalar beradi. U himoyachilar o'rtasida masofa va pozitsion tartibni saqlashga yordam beradi.

—**O'yin davomida himoya chizig'ini boshqarish.** Qarshi hujum xavfi bo'lsa, himoya chizig'ini orqaga tortish; pressing qo'llashda esa oldinga surish bo'yicha jamoaga signal berish.

—**Hujumni boshlash.** To'pni qo'l bilan aniq uzatish yoki oyoq bilan uzoq pas berish orqali tezkor qarshi hujumlarni tashkil etish. Darvozabonning tez va aniq qarori hujumning samaradorligiga bevosita ta'sir qiladi.

—**Pressingni yengib o'tish.** Raqib yuqori pressing qilgan paytda darvozabon orqa chiziqdagi erkin hududlarga yoki uzoq masofaga aniq uzatma berish orqali xavfni bartaraf etadi.

3. Psixologik vazifalar — **ruhiy barqarorlik va jamoaga ta'sir:** Darvozabon o'yin davomida ruhiy yetakchi rolini bajaradi. Bu quyidagilarda namoyon bo'ladi:

—**Konsentratsiyani saqlash.** Darvozabon butun o'yin davomida, hatto to'p uzoqda bo'lsa ham, diqqatini yo'qotmasligi kerak. 11–12 yoshdagi o'yinchilarda diqqatni uzoq vaqt ushlab turish qiyin bo'lgani uchun, mashg'ulotlarda qisqa, ammo yuqori intensivlikdagi epizodlar ko'proq takrorlanadi.

—**Stress ostida xotirjamlik.** Penaltilar, oxirgi daqiqalardagi xavfli vaziyatlar yoki 1x1 holatlar darvozabondan hissiy nazoratni talab qiladi. Yosh davrda psixologik tayyorgarlik o'yin simulyatsiyalari orqali shakllantiriladi.

—**Jamoaga ruhiy dalda berish.** Darvozabonning ovozli ko'rsatmalari, ijobiy harakatlari va himoya chizig'i bilan doimiy aloqasi jamoaning ishonchini oshiradi.

4. Zamonaviy qo'shimcha vazifalar — **"libero-darvozabon" konsepsiyasi:** So'nggi yillarda darvozabonlardan faqat himoyachi sifatida emas, balki o'yin qurilishida ishtirok etuvchi futbolchi sifatida ham foydalanilmoqda:

— **“Supuruvchi” roli.** Himoya chizig'i ortiga tushgan to'plarni tozalash, raqibning qarshi hujumini boshlanishidan oldin to'xtatish. Bu vazifa darvozabonning tezkorlik, to'g'ri masofani tanlash va jasoratini talab qiladi.

—**Oyoq bilan o‘ynash madaniyati.** Qisqa paslar orqali himoyadan hujumga o‘tish, bosim ostida ham aniq uzatma berish. Yosh darvozabonlar uchun bu ko‘nikma texnik va koordinatsion mashqlar orqali rivojlantiriladi.

—**Tezkor qarshi hujumni boshlash.** Darvozabon to‘pni qo‘l yoki oyoq bilan hujumchiga yetkazish orqali raqibning himoyaga joylashishiga imkon bermaydi. Bu vazifa o‘yindagi tezkor fikrlash va maydonni to‘liq idrok etish qobiliyatini talab qiladi.

Darvozabonlik faoliyati ko‘p qirrali bo‘lib, uning samaradorligi uchta asosiy komponentning uyg‘unligiga bog‘liq: **texnik tayyorgarlik**, **taktik tafakkur** va **psixologik barqarorlik**. Texnik tayyorgarlik darvozabonning to‘pni ushlab, qaytarish, havodagi to‘plarni egallash, oyoq bilan uzatma berish kabi ko‘nikmalarini o‘z ichiga oladi. Taktik tafakkur esa raqib harakatini oldindan sezish, pozitsiya tanlash, himoyachilar bilan muloqot qilish kabi jihatlarni o‘z ichiga oladi. Psixologik barqarorlik esa muhim lahzalarda to‘g‘ri qaror qabul qilish, bosim ostida ham xotirjam o‘ynashni ta‘minlaydi. Ayniqsa, **11–12 yoshli darvozabonlar** uchun bu vazifalarni bosqichma-bosqich, ularning yosh fiziologik va psixologik xususiyatlariga mos holda o‘rgatish juda muhimdir. Bu davrda murabbiylar asosiy e‘tiborni texnik ko‘nikmalarni mukammallashtirish va taktik tushunchalarni singdirishga qaratishi kerak. Shu bilan birga, mashg‘ulotlarga maxsus mashqlarni kiritish darvozabonlik faoliyatiga xos bo‘lgan chaqqonlik, reaksiya tezligi, koordinatsiya va qaror qabul qilish tezligini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega.

Xulosa: Darvozabonlik futbol o‘yinidagi eng mas‘uliyatli va strategik jihatdan muhim pozitsiya hisoblanadi. U nafaqat darvozani himoya qiluvchi, balki butun jamoaning o‘yin modelini shakllantiruvchi, himoyadan hujumga o‘tish jarayonida hal qiluvchi rol o‘ynovchi futbolchidir. Zamonaviy futbolda darvozabondan klassik himoya vazifalaridan tashqari, taktik tafakkur, psixologik barqarorlik va “libero-darvozabon” sifatidagi faol ishtirok ham talab qilinmoqda. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, darvozabon faoliyati to‘rt asosiy yo‘nalishdan iborat:

1. **Himoya vazifalari** – zarbalarni qaytarish, havodagi to‘plarni egallash, 1x1 vaziyatlarda raqibni to‘sib qolish va zarba burchagini qisqartirish.
2. **Taktik vazifalar** – himoyachilar bilan o‘zaro hamkorlik, jamoaning himoya chizig‘ini boshqarish, hujumni to‘g‘ri va tez boshlash, pressingni yengib o‘tishda faol ishtirok etish.
3. **Psixologik vazifalar** – konsentratsiyani yuqori darajada ushlab turish, stressli vaziyatlarda xotirjamlikni saqlash, jamoaga ruhiy dalda berish.
4. **Zamonaviy qo‘shimcha vazifalar** – “supuruvchi” rolini bajarish, oyoq bilan o‘ynash madaniyatini rivojlantirish va qarshi hujumlarni tezkor boshlash.

Ayniqsa, 11–12 yoshli darvozabonlarni tayyorlash jarayonida texnik, taktik va psixologik jihatlar uyg‘unligiga alohida e‘tibor qaratish muhimdir. Chunki bu yoshda futbolchilarning fiziologik rivojlanishi, koordinatsiyasi, tezkor qaror qabul qilish qobiliyati va psixologik barqarorligi endi shakllanib boradi. Shu sababli mashg‘ulotlarda quyidagilarni bosqichma-bosqich amalga oshirish tavsiya etiladi:

- texnik ko‘nikmalarni mukammallashtirish (to‘pni ushlab, zarbalarni qaytarish, havo to‘plariga sakrash, oyoq bilan aniq pas berish);
- taktik tushunchalarni singdirish (himoya chizig‘ini boshqarish, hujumni boshlash, o‘yin ritmini belgilash);
- psixologik tayyorgarlikni kuchaytirish (konsentratsiya, bosim ostida xotirjamlik, jamoaga ijobiy ta‘sir).

Shuningdek, “libero-darvozabon” konsepsiyasining joriy etilishi yosh posbonlarning o‘yinda faol ishtirokini oshiradi, ularda tezkor fikrlash, maydonni keng qamrab olish va to‘p bilan o‘ynash madaniyatini rivojlantiradi.

Umuman olganda, darvozabonlik faoliyatining samaradorligi uch asosiy omil – **texnik tayyorgarlik, taktik tafakkur va psixologik barqarorlik** uyg'unligiga bog'liqdir. Murabbiylar mazkur komponentlarni uyg'un holda rivojlantirish orqali yosh darvozabonlarni zamonaviy futbol talablari darajasida tarbiyalashlari mumkin. Bu esa kelajakda yuqori natijalar ko'rsatadigan, o'z jamoasida yetakchi pozitsiyani egallaydigan, futbolning strategik rivojlanishiga moslashgan darvozabonlarni tayyorlashning kafolatidir.

Adabiyotlar

1. Khasanov A., Mardonov H. Yosh futbolchilarni tayyorlashda jismoniy va psixologik yondashuvlar. – Toshkent: O'zDJTI nashriyoti, 2021.
2. Bompa T., Buzzichelli C. *Periodization Training for Sports*. – Human Kinetics, 2018.
3. Vaeyens R., Lenoir M., Williams A.M., Philippaerts R.M. *Talent Identification and Development Programmes in Sport: Current Models and Future Directions*. – Sports Medicine, 2008.
4. Zatsiorsky V.M., Kraemer W.J. *Science and Practice of Strength Training*. – Human Kinetics, 2006.
5. Yuldashev Sh. *Sport psixologiyasi va pedagogikasi*. – Toshkent: O'zDJTI nashriyoti, 2019.
6. FIFA Goalkeeper Coaching Manual. – Zurich: FIFA Publications, 2019.
7. Carling C., Williams A.M., Reilly T. ***Handbook of Soccer Match Analysis: A Systematic Approach to Improving Performance***. – London: Routledge, 2005.